

มาตรการเพิ่มประสิทธิภาพทนายความอาสาและทนายความขอแรง เพื่อคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย¹

ธวัช รัตนวิชา²

จากการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพทนายความอาสาและทนายความขอแรงเพื่อคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย พบว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 บัญญัติรับรองการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้หลายประการรวมถึงสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ด้วยการที่รัฐให้ความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายด้วยการจัดหาทนายความให้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย เพื่อทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพและให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายเมื่อตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาซึ่งสิทธิในการมีทนายความ (Right to Counsel) มีการบัญญัติรับรองสถานะ สิทธิเสรีภาพของบุคคลที่ว่าบุคคลย่อมเสมอกันในทางกฎหมายมีสิทธิเสรีภาพโดยได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน และในคดีอาญาให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด และก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิดจะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้ด้วย

โดยรัฐมีหน้าที่ช่วยเหลือทางกฎหมายด้วยการจัดหาทนายความให้แก่ประชาชนในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา โดยเฉพาะผู้ยากจน ผู้ยากไร้ หรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งบุคคลดังกล่าวไม่สามารถว่าจ้างทนายความเอกชนได้เองเพราะไม่มีเงินขาดแคลนทุนทรัพย์ แตกต่างจากคนรวย คนมีฐานะมีทุนทรัพย์ที่สามารถจ้างทนายความเอกชนที่มีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญมาทำคดีให้จึงอาจไม่ต้องพึ่งพาทนายความที่รัฐจัดหาให้ บทบาทหน้าที่ทนายความอาสาและทนายความขอแรงจะเข้าไปเกี่ยวข้องเพื่อทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา เริ่มตั้งแต่การให้คำปรึกษาแนะนำชั้นจับกุม การให้ปากคำในชั้นสอบสวนต่อพนักงานสอบสวนหรือการยื่นหนังสือร้องขอความเป็นธรรมต่อพนักงานอัยการเพื่อให้สั่งไม่ฟ้องหรือการทำหน้าที่ว่าความซักถาม ถามค้าน ถามติงพยานและการนำพยานหลักฐานต่างๆ เข้าสืบพยานในชั้นพิจารณาของศาล โดยทนายความจะทำหน้าที่พิสูจน์ความจริงและความบริสุทธิ์ให้แก่

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง มาตรการเพิ่มประสิทธิภาพทนายความอาสาและทนายความขอแรงเพื่อคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์สุพร วงศ์ทองสรรค์ และรองศาสตราจารย์รัล เล็งวิทยา

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้ต้องหาหรือจำเลยด้วย เพื่อเป็นหลักประกันให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ตามหลักอาวฐเท่าเทียมกัน (Equality of Arms) และหลักความเสมอภาคในการพิสูจน์ความจริงและตามหลักนิติธรรม (The Rule of Law) สอดคล้องกับหลักการให้ช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน Universal Declaration of Human Rights (UDHR) ค.ศ. 1948 ที่ว่าทุกคนเสมอภาคกันตามกฎหมายและมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองของกฎหมายอย่างเท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติใด และสอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) ที่หากบุคคลนั้นไม่มีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายในกรณีใด ๆ เพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม บุคคลนั้นมีสิทธิที่จะมีผู้ช่วยเหลือทางกฎหมายซึ่งมีการแต่งตั้งให้โดยปราศจากค่าตอบแทนในกรณีที่บุคคลนั้นไม่สามารถรับภาระในการจ่ายค่าตอบแทนได้

สำหรับการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชนที่รัฐจัดหาทนายความอาสาหรือทนายความขอแรงคดีอาญา ในชั้นสอบสวน ชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาคดี ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคแรก มาตรา 165/1 วรรคแรกและมาตรา 173 วรรคแรก กำหนดหน้าที่ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลต้องจัดหาตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยทันทีโดยไม่ต้องมีการร้องขอหากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความ เฉพาะคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีเท่านั้น แต่สำหรับความผิดที่มีอัตราโทษร้ายแรงหรือโทษจำคุกสถานหนัก รัฐกลับมีมาตรการทางกฎหมายเพียงว่า หากคดีที่มีอัตราโทษจำคุกจะตั้งทนายความให้ก็ต่อเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีทนายความและร้องขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคสอง มาตรา 165/1 วรรคสองและมาตรา 173 วรรคสอง ซึ่งไม่ใช่บทบังคับทางกฎหมายเด็ดขาดว่าต้องตั้งทนายความให้โดยทันที หรือรัฐจัดหาทนายความที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยชั้นสอบสวนและชั้นพิจารณาคดีในศาลเป็นทนายความคนละคนกันทำให้ขาดความต่อเนื่องในการต่อสู้คดี หรือจำเลยในคดีอาญาไม่สามารถเลือกทนายความที่รัฐจัดหาได้เอง หรือทนายความขอแรงในชั้นศาลขาดประสิทธิภาพเนื่องจากเป็นทนายความใหม่ยังไม่มีประสบการณ์ทางคดีส่งผลเสียต่อจำเลยในการต่อสู้คดี รวมถึงค่าตอบแทนทนายความอาสาหรือทนายขอแรงค่อนข้างต่ำส่งผลเสียต่อประสิทธิภาพในการทำหน้าที่ ดังนั้นมาตรการดังกล่าวยังไม่สามารถเพิ่มประสิทธิภาพทนายความอาสาและทนายความขอแรงเพื่อคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาได้ดีเพียงพอ ซึ่งจากกรณีดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้สรุปประเด็นปัญหามาตรการการเพิ่มประสิทธิภาพทนายความอาสาและทนายความขอแรงในคดีอาญาได้ 5 ปัญหา ดังนี้

ปัญหาที่ 1 ประเด็นปัญหาการคุ้มครองสิทธิ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคแรก มาตรา 165/1 วรรคแรกและมาตรา 173 วรรคแรก คดีที่เป็นความผิดอาญามีอัตราโทษ ประหารชีวิต หรือในคดีที่จำเลยมีอายุไม่เกินสิบแปดปี กฎหมายบังคับว่ารัฐต้องตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหา หรือจำเลยโดยทันทีไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ในกรณีไม่มีทนายความ แต่สำหรับความผิดร้ายแรง อย่างเช่น คดีที่มีระวางโทษจำคุกอย่างต่ำตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไปหรือโทษสถานหนักกว่านั้น ไม่ว่าในชั้นสอบสวน ชั้นไต่สวนมูลฟ้อง หรือชั้นพิจารณา รัฐมีเพียงมาตราทางกฎหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคสอง มาตรา 165/1 วรรคสองและมาตรา 173 วรรคสอง ตั้งทนายความอาสาหรือทนายขอแรงให้ก็ต่อผู้ต้องหา หรือจำเลยร้องขอเท่านั้นในกรณีไม่มีทนายความ ทำให้เกิดช่องว่างทางกฎหมายบางประการในการคุ้มครอง สิทธิเสรีภาพให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอย่างมีประสิทธิภาพในความผิดที่มีโทษจำคุกร้ายแรง โดยบางคดีที่ ปรากฏให้เห็นปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยให้การรับสารภาพความผิดโดยไม่ได้ทำความผิดไม่รู้ถึงผลเสียที่จะ เกิดขึ้น หรือให้การรับสารภาพเนื่องจากถูกหลอกลวง บังคับ ชูเชิญจากเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วยความไม่รู้กฎหมาย เนื่องจากไม่มีทนายความคอยให้คำแนะนำหรือคอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาทางกฎหมายว่าจะเกิดผลเสียอย่างไร ถ้าให้การรับสารภาพโดยที่ไม่มีความผิด

ปัญหาที่ 2 ประเด็นปัญหาที่รัฐจัดหาทนายความอาสาชั้นสอบสวนประจำสถานีตำรวจให้แก่ผู้ต้องหา แต่ผู้ต้องหาไม่สามารถใช้ทนายความอาสาคนเดิมทำหน้าที่เป็นทนายความขอแรงชั้นศาลได้ การจัดหา ทนายความอาสาชั้นสอบสวนตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 พนักงานสอบสวนจะ เรียกทนายความอาสาจากบัญชีของกระทรวงยุติธรรมที่โดยมีกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2559 ส่วนชั้นพิจารณา คดีศาลตั้งทนายความให้แก่จำเลยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 และมาตรา 173 การจัดหาทนายความอาสาไม่ว่าชั้นสอบสวนหรือชั้นพิจารณาของศาลต่างมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เนื่องจากทนายความต้องศึกษาข้อมูลคดี เรื่องที่ต้องหา ตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุ ตรวจสอบพยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ พยานทางอิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงการเดินทางไปสอบถามหาพยานบุคคลที่ใกล้ชิดหรือ รู้เห็นเหตุการณ์เพื่อเป็นแนวทางในการต่อสู้คดีให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลย ปัญหาอันเกิดจากมาตรการทาง กฎหมายในทางปฏิบัติในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาของศาลคือ เมื่อพนักงานสอบสวนจัดหาทนายความ อาสาทำหน้าที่เข้าร่วมรับฟังการสอบสวนในชั้นสอบสวนให้แก่ผู้ต้องหาแล้ว เมื่อผู้ต้องหาถูกพนักงานอัยการ หรือโจทก์ฟ้องคดีต่อศาล แต่ผู้ต้องหากลับไม่สามารถแต่งตั้งให้ทนายอาสาชั้นสอบสวนคนเดิมมาเป็น ทนายความขอแรงในชั้นศาลได้ เนื่องจากปัญหาการจัดหาทนายความคนละขั้นตอนและคนละองค์กรกัน

เนื่องจากพนักงานสอบสวนใช้บัญชีความกระหวังยุติธรรม แต่ศาลใช้บัญชีความขอแรงจากการประกาศรับสมัครตามประกาศของศาล ทำให้จำเลยไม่สามารถจะแจ้งใช้ทนายความคนเดิมมาทำหน้าที่ว่าต่างแก้ต่างในชั้นศาลได้ เนื่องจากปัญหาขาดความเชื่อมโยงข้อมูลในการประสานงานของหน่วยงานของรัฐชั้นสถานีตำรวจและศาลได้ ซึ่งทนายความคนเดิมในชั้นสอบสวนรู้ข้อเท็จจริงในทางคดีอยู่แล้วเพราะสอบถามข้อเท็จจริงจากผู้ต้องหาตั้งแต่ชั้นสอบสวนไม่ต้องมาสอบถามซ้ำในชั้นพิจารณาของศาลอีกไม่เสียเวลาในการหาพยานหลักฐานสามารถหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมมาต่อสู้คดีในชั้นพิจารณาของศาล แตกต่างกับต่างประเทศเช่นประเทศสหราชอาณาจักรและประเทศฝรั่งเศส การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะยากจน คนยากไร้หรือคนที่ไม่สามารถว่าจ้างทนายความได้มีการตั้งทนายความคนเดิมรับผิดชอบตั้งแต่ชั้นจับกุมจนถึงชั้นพิจารณาคดีที่ศาล ทนายความไม่ต้องเตรียมคดีใหม่เพราะใช้ทนายความคนเดิมซึ่งรู้ข้อเท็จจริงทางคดีอยู่แล้วไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่าย

ปัญหาที่สาม ประเด็นปัญหากรณีที่จำเลยในคดีอาญาความผิดร้ายแรงหรือคดีที่มีอัตราโทษจำคุกสถานหนักไม่สามารถเลือกทนายความขอแรงได้เองในชั้นพิจารณาคดีของศาล การจัดหาทนายความขอแรงในชั้นพิจารณาของศาลนั้น ตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2550 ศาลจะประกาศรับสมัครทนายความขอแรงในแต่ละปีให้ทนายความที่ประสงค์ขึ้นทะเบียนบัญชีรายชื่อไว้การจัดอันดับทนายความขอแรงเจ้าหน้าที่ศาลจัดทำมีเพียง 2 ระดับคือมีประสบการณ์การว่าความตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป และมีประสบการณ์การว่าความต่ำกว่า 5 ปี แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ศาลจะเรียกทนายความตามลำดับบัญชีรายชื่อก่อนหลังที่ทนายความไปขึ้นทะเบียนเรียงตามลำดับกันไป ประเทศไทยยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติให้จำเลยมีสิทธิเลือกทนายความได้เอง ซึ่งบางคดีเป็นความผิดที่มีโทษร้ายแรง เช่น อัตราโทษอย่างต่ำจำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษจำคุกตลอดชีวิตและโทษประหารชีวิต การที่จำเลยในคดีอาญาไม่สามารถเลือกทนายความที่มีความเชี่ยวชาญได้เองเท่ากับเป็นการตัดโอกาสของจำเลยในการเลือกทนายความขอแรงที่มีประสิทธิภาพทำให้ขาดความเชื่อมั่นและส่งผลเสียต่อความยุติธรรมได้ โดยในต่างประเทศ เช่นประเทศฝรั่งเศส คดีอาญาที่มีความผิดอัตราโทษร้ายแรงหรือมีอัตราโทษ ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ถูกดำเนินคดีในศาลมีสิทธิตั้งทนายช่วยในการต่อสู้คดีได้ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจำเลยสามารถเลือกทนายความที่รัฐจัดหาที่มีความเชี่ยวชาญเพื่อสิทธิในการต่อสู้คดีของตนได้อย่างเต็มที่ตามหลักอาชญาเท่าเทียมกัน

ปัญหาที่สี่ ประเด็นปัญหาที่ไม่มีมาตรการกำหนดคุณสมบัติทนายความขอแรงซึ่งเป็นทนายความใหม่

เพื่อให้ทราบความรู้ก่อนปฏิบัติหน้าที่เมื่อเปรียบเทียบกับที่ปรึกษากฎหมายของคดีเด็กและเยาวชน การจัดหา
 ทุนความขอแรงให้แก่จำเลยในคดีอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 165/1 และมาตรา
 173 ศาลตั้งทุนความขอแรงโดยเจ้าหน้าที่ศาลเรียกตามลำดับใบสมัครก่อนหลังตามที่ทุนความผู้นั้นลงชื่อ
 และไม่ได้มีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ให้ศาลหรือจำเลยเป็นคนเลือกทุนความขอแรงได้เองให้ตรงกับลักษณะคดี
 ความผิด หรือตรงกับความรู้ความเชี่ยวชาญ ความเหมาะสมของทุนความขอแรง โดยทุนความขอแรงส่วนใหญ่
 ใหญ่เป็นทุนความใหม่ไม่มีประสบการณ์ทางคดีทำให้จำเลยเสียเปรียบในการต่อสู้คดีที่ต้องการให้รัฐ
 ช่วยเหลือเอาทุนความขอแรงที่มีประสบการณ์มีคุณภาพ มีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์มาทำ
 หน้าที่ หากเปรียบเทียบทุนความขอแรงกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน
 ตามพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ที่ปรึกษา
 กฎหมายต้องมีคุณสมบัติเป็นทนายความและผ่านการอบรม เรื่องวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว ความรู้
 เกี่ยวกับจิตวิทยา การสังคมสงเคราะห์ และความรู้อื่นที่เกี่ยวข้อง ตามที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา
 และข้อบังคับของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการอบรมระเบียบปฏิบัติของที่ปรึกษากฎหมาย การจัดแจ้งและลงชื่อ
 ออกจากบัญชี พ.ศ. 2556 ก่อนปรึกษากฎหมายเด็กและเยาวชนได้ แตกต่างกับทุนความขอแรงที่ไม่ได้กำหนด
 คุณสมบัติการผ่านการอบรมก่อนมาทำหน้าที่แต่อย่างใด

ปัญหาที่ห้า ประเด็นปัญหาค่าตอบแทนของทุนความอาสาและทุนความขอแรงค่อนข้างต่ำไม่
 เหมาะสมกับค่าครองชีพ การได้รับค่าตอบแทนที่น้อยเกินไปทำให้ทุนความขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติหน้าที่
 โดยเฉพาะค่าตอบแทนที่ต่ำเกินไปส่งผลให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพตามความ
 คาดหวังของผู้ต้องหาหรือจำเลยส่งผลเสียให้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำหน้าที่ต่อสู้คดีต่ำ เมื่อ
 เปรียบเทียบกับทุนความเอกชนที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยที่มีฐานะมีทุนทรัพย์หรือมีเงินทองว่าจ้างทำคดีเองที่
 ทุนความได้รับค่าตอบแทนสูงกว่าย่อมจะทุ่มเทกำลังความสามารถ และเอาใจใส่ในคดีดังกล่าวมากกว่า โดย
 อัตราค่าตอบแทนทุนความอาสาที่ร่วมฟังการสอบสวน มีมาตรการทางกฎหมายออกเป็นระเบียบกระทรวง
 ยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทุนความที่รัฐจัดหาให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2550 ดังนี้
 คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตจำนวน 2,000 บาท /คดี, คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึง
 ประหารชีวิต 1,500 บาท /คดี, คดีจำคุกต่ำกว่า 10 ปี และคดีอื่นๆ จำนวน 1,000 บาท โดยอัตราค่าตอบแทน
 ทุนความขอแรงในชั้นศาลมีมาตรการทางกฎหมายออกเป็นค่าตอบแทนระเบียบคณะกรรมการบริหารศาล
 ยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทุนความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวล
 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173 พ.ศ. 2548 คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต ขึ้นต่าคดีละ 8,000 บาท

ชั้นสูงคดีละ 50,000 บาท, คดีที่มีอัตราโทษจำคุกอย่างสูงตั้งแต่สิบปีขึ้นไปแต่ไม่ถึงประหารชีวิต ชั้นต่ำคดีละ 6,000 บาท ชั้นสูงเรื่องละ 40,000 บาท และคดีอื่นกรณีของทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาในชั้นสืบพยานก่อนฟ้องคดีต่อศาล ชั้นต่ำเรื่องละ 4,000 บาท ชั้นสูงเรื่องละ 30,000 บาท และมาตราทางหมายไม่มุ่งใจให้ทนายความผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ทางคดีให้มาทำหน้าที่ทนายความอาสาหรือทนายความขอแรง เหตุผลประการหนึ่งคือการไม่ได้รับสิทธิทางประโยชน์ในทางภาษีเพื่อจูงใจให้ทำหน้าที่ดังกล่าว

จากการศึกษาวิเคราะห์ปัญหามาตรการทางกฎหมายเพิ่มประสิทธิภาพทนายความอาสาและทนายความขอแรงเพื่อคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยรัฐจัดหาทนายความอาสาและทนายความขอแรงควรให้มีการแก้ไข คือ

ควรเพิ่มการคุ้มครองสิทธิเพื่อให้ทนายความอาสาหรือทนายขอแรงที่รัฐจัดหาให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยเข้าช่วยเหลือด้านกฎหมายในชั้นสอบสวนหรือชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาคดีที่เป็นความผิดที่มีอัตราโทษจำคุกซึ่งเป็นความผิดร้ายแรงโดยตั้งทนายความให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยโดยทันที โดยแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคแรก, มาตรา 165/1 วรรคแรก, มาตรา 173 วรรคแรกจากเดิมกฎหมายคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาหรือจำเลยเพียง “คดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตหรือคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอายุไม่ถึงสิบแปดปี” ก่อนที่พนักงานสอบสวนถามคำให้การผู้ต้องหา หรือก่อนที่ศาลจะพิจารณา ให้ถามผู้ต้องหาหรือจำเลยว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ โดยแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 134/1 วรรคแรก, มาตรา 165/1 วรรคแรก, มาตรา 173 วรรคแรก “คดีที่มีกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างต่ำไว้ให้จำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษสถานที่หนักกว่านั้น หรือคดีที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอายุไม่ถึงสิบแปดปี” เพิ่มความคุ้มครองสิทธิให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทั้งในชั้นสอบสวน ชั้นไต่สวนมูลฟ้องและชั้นพิจารณาคดีเป็นการเป็นการช่วยป้องกันความผิดพลาดในทางปฏิบัติไม่ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลละเลยหรือเพิกเฉยต่อสิทธิในการมีทนายความอาสาหรือทนายความขอแรงช่วยเหลือในคดีอุกฉกรรจ์หรือคดีที่มีโทษร้ายแรงเพื่อให้ทนายความช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

2. ประเด็นปัญหาที่รัฐจัดหาทนายความอาสาชั้นสอบสวนประจำสถานีตำรวจให้แก่ผู้ต้องหาแต่ผู้ต้องหาไม่สามารถใช้ทนายความอาสาคนเดิมทำหน้าที่เป็นทนายความขอแรงชั้นศาลได้ ควรให้มีการแก้ไข คือ

2.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรแก้ไขกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่พนักงานสอบสวนต้องปฏิบัติในการจัดหาทนายความให้แก่ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ. 2559 โดยทั่วไปพนักงานสอบสวนใช้บัญชีทนายความอาสาของกระทรวงยุติธรรมที่สภาทนายความส่งข้อมูลทนายความอาสาให้แก่กระทรวง

ยุติธรรม ทั้งนี้ให้พนักงานสอบสวนจัดส่งบัญชีความอาสาให้แก่ศาลชั้นต้นในท้องที่นั้นๆ เพื่อให้มีข้อมูลเดียวกันของพนักงานสอบสวนเพื่อการตรวจสอบข้อมูล ประวัติ ความเชี่ยวชาญ สถิติข้อมูลการทำคดีและการฝึกอบรมการทำหน้าที่ทนายความอาสาเพื่อช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย

2.2. สำนักงานตำรวจแห่งชาติควรกำหนด หลักเกณฑ์และวิธีการกำหนดให้พนักงานสอบสวนที่จัดหาทนายความอาสาให้แก่ผู้ต้องหา บันทึกความประสงค์ของผู้ต้องหาที่จะใช้ทนายความอาสาคนเดิมชั้นสอบสวนเป็นทนายความขอแรงในชั้นศาลไว้ในสำนวนการสอบสวน เพื่อความสะดวกของเจ้าหน้าที่ศาลในการติดต่อการหาข้อมูลของทนายอาสาและเพื่อให้ผู้พิพากษาพิจารณาแต่งตั้งทนายความอาสาชั้นสอบสวนให้เป็นทนายขอแรงในชั้นศาลได้โดยเพื่อความต่อเนื่องทางคดีและรักษาสติประโยชน์ของผู้ต้องหาหรือจำเลยอันเป็นการคุ้มครองสิทธิและช่วยเหลือทางกฎหมายในชั้นพิจารณาได้อย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ

3. ประเด็นปัญหากรณีที่มีจำเลยในคดีอาญาความผิดร้ายแรงหรือคดีที่มีอัตราโทษจำคุกสถานหนักไม่สามารถเลือกทนายความขอแรงได้เองในชั้นพิจารณาคดีของศาล ควรให้มีการแก้ไข คือ

3.1 สำนักงานศาลยุติธรรมควรกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขตามระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรมว่าด้วยการดำเนินคดีอาญาใหม่ กำหนดให้จำเลยในคดีอาญา ในความผิดดังต่อไปนี้ คือคดีที่มีอัตราโทษอย่างต่ำจำคุกตั้งแต่ห้าปีขึ้นไปหรือโทษจำคุกตลอดชีวิตและโทษประหารชีวิตสามารถเลือกทนายความได้เองในชั้นพิจารณาของศาล

3.2 สำนักงานศาลยุติธรรมควรกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการขึ้นทะเบียนเป็นทนายความขอแรง โดยให้ศาลชั้นต้นที่ทนายความขอแรงลงชื่อเป็นทนายขอแรงไว้ทำการตรวจสอบประวัติของทนายความขอแรง การกระทำความผิดอาญาหรือการถูกลงโทษตามมรรยาททนายความ หรือการต้องห้ามเป็นทนายความจากสภาพทนายความ รวมทั้งจัดทำข้อมูลประวัติทั้งชื่อสกุล อายุ การศึกษา ภาษา รายละเอียดความเชี่ยวชาญของทนายความขอแรง จำนวนคดีที่ว่าความ ผลของคดีที่ตัดสิน เพื่อเป็นข้อมูลของศาลและจำเลยในการเลือกทนายขอแรง

4. ปัญหาที่สี่ ประเด็นปัญหาที่ไม่มีมาตรการกำหนดคุณสมบัติทนายความขอแรงซึ่งเป็นทนายความใหม่เพื่อให้อบรมความรู้ก่อนปฏิบัติหน้าที่เมื่อเปรียบเทียบกับที่ปรึกษากฎหมายของคดีเด็กและเยาวชนควรให้มีการแก้ไข คือ

สำนักงานศาลยุติธรรมควรกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขกำหนดคุณสมบัติทนายความขอแรงมาทำหน้าที่ให้แก่จำเลยในชั้นพิจารณาของศาล ทนายความที่มีอายุตัวทนายความยังไม่ถึง 10 ปีนับแต่วันที่สภาทนายความออกใบอนุญาตให้เป็นทนายความจะต้องผ่านคุณสมบัติการฝึกอบรมการเป็นทนายความขอแรงจาก

ศาลยุติธรรมหรือจากสภาพนายความเสียก่อน กรณีเช่นเดียวกับปรึกษากฎหมายของคดีเด็กและเยาวชนที่ต้อง
อบรมก่อนได้รับอนุญาตจากศาลให้เป็นที่ปรึกษากฎหมาย ทนายความถึงจะมีคุณสมบัติมีสิทธิที่จะไป
ลงทะเบียนขึ้นบัญชีรายชื่อเป็นทนายความขอแรงในศาลได้

ทนายความที่มีอายุตัวทนายความ 10 ปีขึ้นไปนับแต่วันที่สภาพทนายความออกใบอนุญาตให้เป็น
ทนายความ แม้ไม่ผ่านการฝึกอบรมแต่หากขึ้นทะเบียนเป็นทนายความขอแรงที่ศาลจะต้องมีหลักฐานสำคัญ
จากศาลหรือผู้พิพากษาว่าเคยว่าความในคดีอาญามาก่อนตั้งแต่ 50 คดีขึ้นไปถึงจะมีคุณสมบัติมีสิทธิที่จะไป
ลงทะเบียนขึ้นบัญชีรายชื่อเป็นทนายความขอแรงในศาลได้

5. ปัญหาที่ห้า ค่าตอบแทนของทนายความอาสาและทนายความขอแรงค่อนข้างต่ำไม่เหมาะสมกับค่า
ครองชีพหรือการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีไม่จูงใจการทำงานที่ควรให้มีการแก้ไข คือ

5.1 เห็นควรแก้ไขระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายแก่ทนายความที่รัฐ
จัดหาให้ผู้ต้องหาในคดีอาญา พ.ศ.2550 ใหม่โดยพิจารณาทบทุนอัตราเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายให้แก่ทนายความ
อาสาเข้าร่วมในการสอบสวนตามสภาวะค่าครองชีพปัจจุบัน โดยมีการขยับอัตราค่าตอบแทนขึ้นทุกๆสามปีครั้ง
โดยอัตราค่าตอบแทนขั้นต่ำไม่ควรน้อยกว่าคดีละ 500 บาท

5.2 เห็นควรแก้ไขระเบียบระเบียบคณะกรรมการบริหารศาลยุติธรรม ว่าด้วยการจ่ายเงินรางวัลและ
ค่าใช้จ่ายแก่ ทนายความที่ศาลตั้งให้ผู้ต้องหาหรือจำเลย ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 173
พ.ศ. 2548 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2550) ใหม่โดยพิจารณาทบทุนอัตราเงินรางวัลและค่าใช้จ่ายให้แก่ทนายความ
ขอแรงในชั้นพิจารณาของศาลตามสภาวะค่าครองชีพปัจจุบัน โดยมีการขยับอัตราค่าตอบแทนขึ้นทุกๆ สามปีครั้ง
โดยอัตราค่าตอบแทนไม่ควรน้อยกว่าคดีละ 2,000 บาท

5.3 เห็นควรให้กรมสรรพากรเพิ่มเติมแก้ไขการลดภาษีให้แก่อาชีพทนายความซึ่งเป็นอาชีพอิสระ โดย
ให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีเพื่อสร้างแรงจูงใจแก่ทนายความผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ โดยศาลร่วมมือกับ
กรมสรรพากรในการลดภาษีให้แก่ทนายความขอแรงที่ทำหน้าที่ว่าความในศาลคดีอาญา โดยลดสัดส่วนของการ
ทำคดีได้ตั้งแต่ทำคดีตั้งแต่ 50,100,200,500 คดีขึ้น โดยมีการลดภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาของทนายความตั้งแต่
20,30,50,70 เปอร์เซ็นต์ตามลำดับจำนวนการทำคดี โดยมีข้อกำหนดให้ทนายความขอแรงต้องไม่คิดค่าตอบแทน
หรือเงินรางวัลจากศาลในการทำหน้าที่ทนายความขอแรง เป็นการทำคดีให้จำเลยคนยากจน คนยากไร้แบบทำ
ให้เปล่าโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

5.4 เห็นควรให้สภาพทนายความในฐานะองค์กรที่ควบคุมทนายความ ควรกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ
และเงื่อนไข เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติทนายความอาสาหรือทนายความขอแรงที่อาสาทำคุณประโยชน์ดีเด่นในการ

ให้บริการทางวิชาชีพเป็นทนายความอาสาหรือเป็นทนายความขอแรงแต่ไม่คิดค่าตอบแทนหรือเงินรางวัลจากกระทรวงยุติธรรมหรือศาลเป็นการทำให้เปล่าโดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยสภาพทนายความต้องมีการเสนอรายชื่อทนายความผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามเกณฑ์ที่กำหนดเพื่อขอพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นทนายความดีเด่นที่มีความประพฤติดี ดำรงตนอยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมแห่งวิชาชีพ รวมทั้งได้กระทำความดีความชอบที่มีผลงานอันเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยไม่ต้องมีการร้องขอจากทนายความ แต่ทนายความอาสาและทนายความขอแรงนั้นต้องไม่เคยถูกลงโทษฐานประพฤติผิดมรรยาททนายความ หรือถูกจำหน่ายชื่อออกจากทะเบียนทนายความที่ได้ดำเนินการเป็นทนายความอาสาหรือทนายความขอแรงจนคดีเสร็จสิ้นกระบวนการในทางสอบสวนหรือคดีถึงที่สุดแล้วไม่น้อยกว่า 50 เรื่อง ซึ่งเป็นผลงานในการให้ความช่วยเหลือหรือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

โกเมน ภัทรภิมย์, การสอบสวนคดีอาญาในฝรั่งเศส, อัยการนิเทศ, เล่ม 31 ฉบับ 3 (ปี 2521)

คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา 1, พิมพ์ครั้งที่ 10 พฤษภาคม 2564, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์เดือนตุลา)

คณิง ฉาไชย, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาล่ม 2, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด), หน้า 102-103

จิตติ ดิงศกัทธิย์, หลักสูตรวิชาชีพนักกฎหมาย, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอนการสอบคณะนิติศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

ชิรพันธ์ รัชมิตต์, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส, (พระนคร: บำรุงนุกุลกิจ, 2505)
ณรงค์ ใจหาญและคณะ, โครงการศึกษาและพัฒนาระบบทนายความสาธารณะ (Public Defender) จัดทำโดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เสนอกรมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม 2547

ปรีดี เกษมทรัพย์, หลักสูตรวิชาชีพนักกฎหมายในภาคพื้นยุโรป, ในรวมคำบรรยายหลักสูตรวิชาชีพนักกฎหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน 2542)

ปรีชา สุวรรณสร , คำอธิบายกฎหมายวิชาว่าความ ปีที่พิมพ์ : ครั้งที่ 8 : กันยายน 2558. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประธาน วัฒนวาณิชย์, ระบบความยุติธรรมทางอาญา แนวความคิดเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรมและกระบวนการยุติธรรม, วารสารนิติศาสตร์, เล่ม 2, ปีที่ 9, (กันยายน-พฤศจิกายน 2520)

สุจิต ถาวรสุข, ทนายความพิสดารว่าด้วยความสำคัญของทนายความ (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญ จำกัด โรงพิมพ์ไทยสัมพันธ์)

วิทยานิพนธ์

คำผาง วงศ์พระจันทร์, “การมีทนายความของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนในคดีอาญา : ศึกษาเปรียบเทียบ ตามกฎหมายไทย – ลาว,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตร์มหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549)

ณัฐกาญจน์ ทองคำ, ความสามารถในการดำเนินคดีการจัดหาทนายความโดยรัฐในคดีอาญา, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต 2558

ประสิทธิ์ ลิ้มประเสริฐ, “บทบาทของทนายความในการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพของประชาชน ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ศึกษาเฉพาะกรณีทนายความเข้าร่วมฟังการสอบสวน,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543)

สุชาติ สีแดง, สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐด้วยการจัดหา
 ทุนความตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (วิทยานิพนธ์
 มหบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2545)

สารนิพนธ์

กรองทิพย์ คำะรัตน์, สิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือในทางคดีอาญาจากทุนความ ศึกษากรณี: ปัญหา
 ระบบทุนความขอแรงและการใช้ระบบ public defender , สารนิพนธ์มหบัณฑิต สาขาวิชากฎหมาย
 อาญาและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา มหาวิทยาลัยสยาม 2558

ณัชชา กิจะกานนท์, ความช่วยเหลือทางกฎหมาย ศึกษากฎหมายการยกระดับคุณภาพทุนความขอแรงใน
 ประเทศไทย, การค้นคว้าอิสระนิติศาสตร์มหบัณฑิต กฎหมายอาญามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565

เอกสารอื่น

ชีพ จุลมนต์. “สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา : กรณีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความ
 ความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทุนความช่วยเหลือทางคดี.”, เอกสารวิชาการของการฝึกอบรม
 หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตยรุ่นที่ 1, วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2556
 รายงาน ของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมเรื่อง การปฏิรูปทุนความ
 อาสา ทุนความขอแรง และที่ปรึกษากฎหมายของเด็กหรือเยาวชน ครั้งที่ 30/2559 ปี 2558 รายงาน
 วิจัย เรื่อง การประเมินผลประสิทธิผลและประสิทธิภาพ การจัดหาทุนความเพื่อ กลุ่ม ครอบงำ สิทธิ
 ของกลุ่มครอบงำสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา, สถาบันวิจัยพัฒนารพีพัฒนศักดิ์ คณะผู้จัดทำ
 มกราคม 2562

หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลการของหลักนิติธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไข
 เพิ่มเติม, สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ

สหัส ไพภักดิ์, งานวิจัยปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพของทุนความขอแรงในคดีอาญา
 ของประเทศไทย ปีการศึกษา 2559, มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

